

ARTŪRO SALA

Vieno berniuko prisiminimai

Jame matant save tokio amžiaus, man atrodo...

(Iš Umberto Saba poezijos rinkinio „Canzoniere“)

PIRMAS SKYRIUS

Karalius ir dangaus žvaigždė

...Rojus

toks aukštas ir miglotas...

(IŠ SANDRO PENNA POEZIJOS RINKINIO „EILĖRAŠČIAI“)

Karalius ir dangaus žvaigždė

Vienas pirmųjų dalykų, kuriais ėmiau didžiuotis, buvo mano vardas. Anksti sužinojau (regis, *jis* pirmasis man tai pasakė), kad Artūras – tai žvaigždė, pati ryškiausia Jaučiaganio žvaigždyne, matoma šiauriniame danguje. Ir dar – kad tokį vardą senovėje turėjo vienas karalius, ištikimųjų būrio vadas. Visi jie buvo didvyriai kaip ir jų karalius, kuris elgėsi su jais kaip su sau lygiais, kaip su broliais.

Deja, vėliau sužinojau, kad istorija apie garsųjį Didžiosios Britanijos karalių Artūrą veikiausiai išgalvota, tik legenda, taigi jo vietą perleidau kitiems, istorijoje labiau pasižymėjusiems karaliams (manydamas, kad legendos – vaikiška). Vis dėlto turėjau dar vieną priežastį Artūro vardą laikyti kilmingu: kaip sužinojau, jį man davė motina (greičiausiai nė nenutuokusi apie jo kilmingumą), neraštinga moterytė, užtat man – svarbesnė už visas karalienes.

Iš tikrųjų apie savo motiną žinojau nedaug, po teisybei, beveik nieko: mirė nesulaukusi aštuoniolikos, gimdydama mane, pirmagimį. Vienintelis niekada taip ir nepažintos motinos atvaizdas buvo atviruką primenantis jos portretas: išblukęs, paprastas, veik vaiduokliškas, užtat man ji buvo toji, kurią garbinau ir kuria žavėjausi visą savo vaikystę.

Šią vienintelę motinos nuotrauką padarė neturtingas keliaujantis fotografas pirmaisiais jos nėštumo mėnesiais. Iš suapvalėjusio kūno po plačios suknelės klostėmis jau galima numanyti, kad ji laukiasi. Sunėrusi rankas skreite tarsi slėpdamasi, demonstruodama kuklumą ir drovumą. Labai rimta, o juodose akyse galima įžiūrėti ne vien nuolankumą, būdingą kone visoms mūsų miestelių merginoms ir jaunamartėms, bet ir lengvą išgąstį, nuostabą. Tarsi ji, be įprastų motinystės regėjimų, būtų nujautusi, kad jai lemta netrukus mirti ir nugrimzti į nebūtį.

Sala

Neapolio įlankoje išsimėčiusios mūsų salyno salos labai gražios.

Jos daugiausia vulkaninės kilmės ir čia nuolat, ypač aplink senuosius kraterius, pražysta nesuskaičiuojama daugybė gėlių, į kurias panašių vėliau nemačiau jokiame žemyne. Pavasarį ant kalvų sužaliuoja raipstai; birželį plaukdamas jūra, vos priartėjęs prie mūsų uostų, užuodi jų laukinį glamonėjantį aromatą.

Kildamas kalvomis aukštyn, pakeliui į kaimus saloje išvysi mažytes gatveles, aprėmintas senovinių akmeninių tvorų, už kurių driekiasi vaismedžių sodai ir vynuogynai, primenantys karališkuosius sodus. Mūsų saloje gausu šviesaus smulkaus smėlio paplūdimėlių ir dar siauresnių pakrančių, nusėtų akmenukais ir kriauklėmis, pa-

sislėpusių po dideliais stačiais skardžiais. Tarp tų dangų remiančių ir virš vandens išsikišusių uolų lizdus suka žuvėdros ir paprastieji purplėliai – ypač anksti rytais girdėti tai virkaujantys, tai linksmųjų balsai. Ramiomis dienomis jūra ten būna švelni ir gaivi tarytum rasa, besiilsinti tarp krantų. Ak, sutikčiau būti paverstas net ne žuvėdra ar delfinu, o skorpena, bjauriausia jūrų žuvimi, kad tik vėl galėčiau sugrįžti ir žaisti prie tų vandenu.

Palei uostą išsidėsčiusius skersgatvius gaubia šešėliai, metami keletu amžių senumo kaimiško stiliaus namų. Tie namai atrodo rūstūs ir liūdni, nors nudažyti gražiomis perlamutrine, rožine ir pelelių spalvomis. Ant siaurų kaip šaudymo angos langiūkščių palangių kur ne kur matyti gvazdikas skardinėje ar miniatiūrinis narvelis, labiau tinkamas svirpliui laikyti, o ne įkalintam purplėliui. Krautuvėlės gūdžios ir tamsios kaip plėšikų irštvos. Uosto kavinukėje stovi anglimis kūrenama krosnelė, ant jos šeimininkė verda turkišką kavą žydrame glazūruotame prikaistuvyje. Šeimininkė jau daugelį metų našlauja, todėl visada vilki juodą gedulingą suknelę, apsigobusi juoda skara, išisegusi juodus auskarus. Prie kasos ant sienos kaba velionio jos vyro fotografija, apipinta apdulkėjusia lapų girianda.

Krautuvėlės, esančios priešais Kristaus Žvejo paminklą, šeimininkas laiko apuoką, grandinėle pririšęs prie strypo aukštai ant sienos. Apuoko plunksnos juodos ir pilkos, labai švelnios, ant galvos – elegantiškas kuodelis, akių vokai melsvi, o akys su juodu kontūru šviečia auksiniu raudoniu. Jo sparnas visada kruvinas, nes pats drasko snapu. Kai norėdamas paglostyti ištiesi ranką, jis pakreipia galvelę ir su nuostaba žiūri į tave. Artėjant vakarui, paukštis ima blaškytis, mėgina skristi ir krenta, kartais pakimba ant grandinėlės žemyn galva ir klykia.

Uosto bažnyčioje, seniausioje visoje saloje, yra vaškinių šventųjų, kurie ne didesni kaip trys delnai ir uždaryti stiklinėse vitrinose

se. Jų apdarai iš tikrų nėrinių pageltę, brokato skraistės ant galvų išblukusios, plaukai tikri, ant riešų kaba miniatiūriniai tikrų perlių rožiniai. Baltų kaip numirėlių pirštelių nagai įgavę vos regimo rausvumo.

Mūsų uoste beveik niekada neprisišvartuoja elegantiški sportiniai ar kruiziniai laivai, dažnai užklystantys į kitus salyno uostus. Čia, be salos gyventojų žvejybinių valčių, pamatysi nebent baržų ar prekinių laivų. Uosto aikštė dieną dažniausiai būna tuščia. Kairėje, šalia Kristaus Žvejo statulos, vienintelis vežimaitis laukia atvykstančio reguliariai kursuojančio keleivinio garlaivio, kelioms minutėms sustojančio pas mus ir išlaipinančio tris ar keturis keleivius, dažniausiai vietinius. Niekada, net pačiame vasaros sezono įkarštyje, vieniši mūsų paplūdimiai nėra girdėję šurmulio, skleidžiamo besimaudančiųjų, atvykstančių iš Neapolio ir kitų miestų, iš visų pasaulio kraštų, ir plūstančių į aplinkinių salų paplūdimius. Jei koks sveltimšalis atsitiktinai užklysta į Pročidą, jis nustemba čia nepamatęs nei įdomaus linksmo gyvenimo, nei švenčių ar žmonių, plepančių gatvėse, jis neišgirs nei dainų, nei gitarų ar mandolinų, kuo garsėja Neapolio regionas. Pročidoje gyventojai nedraugiški ir nekalbūs. Jų namų durys visada uždarytos, retas kuris dairosi pro langus, kiekviena šeima gyvena tarp keturių sienų, nesimaišydama su kitomis šeimomis. Pas mus bičiuliautis neįprasta, tad prašalaitį lydi ne smalsūs žvilgsniai, o veikiau nepasitikėjimas. Jeigu jis ko nors paklausia, atsakoma nenoriai, nes mūsų saloje žmonės nemėgsta, kai kas nors domisi jų gyvenimu.

Žmonės čia neaukšti, rudaodžiai, akys juodos, pailgos kaip rytiečių. Galėtų būti giminaičiai, nes visi panašūs. Pagal senovinę paprotį moterys gyvena atsiskyrusios kaip vienuolės. Daugelis jų vis dar nešioja ilgus plaukus, juos susukusios, ant galvų – skaros, vilki

ilgas sukneles, o žiemą vaikšto įsispyrusios į klumpes, apsimovusios storas juodas medvilnines kojines. Vasarą kai kurios apsieina be apavo. Greitai ir tyliai žingsniuodamos basos, vengdamos svetimų, jos primena laukines kates ar kiaunes.

Jos niekada neina į paplūdimį, nes maudytis jūroje moteriai – nuodėmė. Nuodėmė ir žiūrėti į besimaudančius kitus.

Knygose senovinių feodalinių miestų namai, susispietę aplink pilį, išsibarstę slėnyje ir kalvos šlaituose, bet visi gerai matomi iš pilies, stūksančios ant aukščiausios kalvos, dažnai lyginami su banda, susibūrusia aplink piemenį. Lygiai taip ir Pročidoje namai – ir susigrūdę žemai uoste, ir išsibarstę ant kalvų, ir pavieniai nuošaliose kaimo vietovėse – iš tolo panašūs į pilies papėdėje pasklidusią bandą. Pilis stūkso ant aukščiausios kalvos, kuri tarp kitų kalvelių atrodo kaip didelis kalnas. Amžiams bėgant sutvirtinta persiklojančiomis konstrukcijomis, ji tapo masyvi kaip milžiniška citadelė. Tolumoje praplaukiantys laivai mato, ypač naktį, ne Pročidą, o vien tik šį paslaptinę masyvą, todėl mūsų sala atrodo kaip tvirtovė vidury jūros.

Beveik du šimtus metų pilis – tai pataisos namai, man regis, didžiausi visoje šalyje. Daugeliui toli gyvenančių žmonių mūsų salos pavadinimas – tai kalėjimo pavadinimas.

Vakarinėje salos pusėje, iš kur atsiveria vaizdas į jūrą, žvelgiant nuo pilies matyti mano namai, nors jie už kelių šimtų metrų, jei matuotum tiesiai, už daugybės įlankėlių, iš kurių naktimis išplaukia žvejų valtys su žibintais. Iš toli neįmanoma įžiūrėti nei grotų ant pilies langų, nei sargybinių, vaikštinėjančių palei sienas, todėl kai migla ar debesys žemai, ypač žiemą, gali pasirodyti, kad pataisos namai – tai apleistas dvaras, kokių rasi daugelyje senovinių miestų. Vien gyvačių, apuokų ir kregždžių apgyventi griuvėsiai iš pasakų.

Istorija apie Romeo Amalfietį

Mano namas stovi vienišas ant stataus kalno. Aplink plyti lavos gabaliukais nuklota nedirbama žemė. Namo fasadas žvelgia į miestelį; šioje pusėje kalnas kadaise buvo sutvirtintas uolų nuolaužomis, sumūrytomis kaip siena. Čia gyvena melsvieji driežai, kurių nepamatysi jokiam kitame pasaulio kampelyje. Dešinėje akmeniniai laiptukai leidžiasi iki kelio, kuriuo važinėja transportas.

Už namo plyti lyguma, už jos – status šlaitas ir bekelė. Leisdamasis apačion ilgą nuošliaužą, pasieki mažą trikampį juodo smėlio paplūdimį. Į jį neveda joks takelis, bet basomis nesunku nusiropšti stačiu akmenuotu šlaitu. Ant kranto prišvartuota vienintelė valtis – manoji. Pavadinau ją „Antilų torpediniu laivu“.

Mano namas stovi netoli aikštelės, primenančios miestelio aikštę (beje, ten yra ir marmurinis paminklas), ir nelabai toli nuo tankiai susispietusių miestiečių būstų, bet atmintyje išliko kaip atoki vieta, kur karaliauja vienatvė. Namas vis dar tenai, nuostabus ir tarsi užkerėtas, lyg auksinis voras būtų nuaudęs įvairiaspalves gijas ir užklojęs visą salą.

Mano namas – dviejų aukštų, neskaitant rūsio ir palėpės. Neapolyje dvidešimties kambarių namai vadinami mažais, o Pročidoje – rūmais. Kaip ir dauguma namų senojoje Pročidoje, jis pastatytas prieš gerus trejetą amžių.

Pastatas nudažytas blyškia rožine spalva, kvadratinės formos, suręstas grubiai ir neelegantiškas. Jei nebūtų didingų pagrindinių durų ir lenktų barokinių grotelių, saugančių langus iš išorės, pastatas atrodytų kaip didžiulė kaimiečio troba. Vienintelis pagražinimas ant fasado – du plieniniai balkonėliai abipus durų su langų

imitacijomis. Šie balkonėliai ir grotos kadaise buvo nudažyti baltai, o dabar – dėmėti ir surūdiję.

Pagrindinės durys – dvivėrės; vienoje jų dalyje yra mažos durelės, pro jas įprastai ir patekdavom į namus. Didžiųjų durų niekada nedarinėdavome, tad milžiniški apkaustai ir užraktai, matomi iš vidaus, apėjo rūdimis. Pro mažąsias dureles patekęs vidun, atsiduri ilgame belongiame koridoriuje su skalūno grindimis. Koridoriaus gale, kaip įprasta dideliuose namuose Pročidoje, yra varteliai į vidinį kiemą. Vartelius saugo dvi dažytos terakotinės figūros su gobtuvais. Jų dažai taip išblukę, kad sunku suprasti, kas tai: gal vienuoliai, gal saracėnai. Už vartelių – sodas, aprėmintas keturių namo sienų kaip vidinis kiemas, ir triumfuojanti laukinė žaluma jame.

Ten, po dailiu pupmedžiu, palaidota mano kalaitė Baltutė.

Žvelgiant nuo namo stogo matyti ištįsusi sala, savo forma primenanti delfiną, taip pat mažytės įlankos, pataisos namai ir kone čia pat jūroje – žydrai purpurinis Iskijos salos siluetas bei pasidabruoti atokesnių salų kontūrai. O naktį – dangaus skliautas, kuriuo keliauja Jaučiaganis su žvaigžde Arktūru.

Daugiau kaip du šimtmečius, nuo tada, kai buvo pastatytas, namas tarnavo kaip vienuolynas; šis faktas žinomas mūsų krašte, ir čia nėra nieko romantiško. Pročida visada buvo apgyvendinta vargingų žvejų ir valstiečių, o jei ir pasitaikydavo kokie *rūmai*, tai būdavo arba vienuolynai, arba bažnyčios, tvirtovės arba kalėjimai.

Vėliau vienuoliai išsikraustė kitur, ir namas nebeprisiklausė bažnyčiai. Tam tikrą laiką, prieš ir po praėjusio amžiaus karų, jame buvo apsistoję kareiviai. Vėliau namas gana ilgai stovėjo apleistas, negyvenamas. Galiausiai maždaug prieš pusę amžiaus jį įsigijo turtingas atvykėlis, ekspeditorius iš Amalfio, pavertė savo būstu ir beveik trisdešimt metų tingiai leido čia savo dienas.

Jis šiek tiek pakeitė namo vidų, ypač viršutiniame aukšte, išgriovė sienas, skiriančias daugybę celių, kokios būdingos paprastiams vienuolynams, ir išklįjavo kambarių sienas prancūziškais apmušalais. Net jau man gyvenant šitame name, tuo metu nutriušusiam ir griūvančiam, tebebuvo senasis planas ir ano šeimnininko palikti baldai. Baldų komplektai, atsitiktinai, bet su fantazija supirkti iš smulkių Neapolio antikvarų ir sendaikčių prekeivių, kambariams teikė tam tikrą romantišką kaimišką dvasią. Įžengus vidun, padvelkdavo prosenelių ir senelių praeitimi, moteriškomis paslaptimis.

Tiktai nuo pat pastatymo iki tada, kai į namą įsikraustė mūsų šeima, tos sienos niekada nebuvo regėjusios jokios moters.

Kai kiek daugiau nei prieš dvidešimt metų mano senelis, tėčio tėtis Antonijus Džeračė, gimęs Pročidoje, su kuklia manta grįžo iš emigracijos Amerikoje, Amalfietis, tuo metu jau senas, vis dar gyvenno savo *rūmuose*. Senatvėje jis apako – žmonės kalbėjo, esą šventoji Liucija nubaudusi jį už tai, kad nekentė moterų. O jis nuo pat jaunumės nekentė jų taip, kad net nenorėjo priimti tikrų savo seserų ir neatidarydavo durų Dievo Motinos paguodos vienuolyno seserims, kai tos ateidavo prašyti išmaldos. Dėl to jis nevedė, nesirodydavo bažnyčioje nei krautuvėlėse, kur dažniausiai sutiksi moterų.

Jis nebuvo visuomenės priešas, atvirksčiai, gero būdo, dažnai rengdavo pokylius, netgi kaukių balius, ir tokiomis progomis būdavo itin dosnus, toks dosnus, kad saloje net tapo legenda. Tačiau į jo rengiamas šventes moterys nebūdavo kviečiamos, todėl merginos, pavydėdamos savo sužadėtiniams ir broliams, dalyvaujantiems tuose paslaptinguose vakarėliuose, Amalfiečio būstą paniekinamai praminė *Gvaljonų namu*, tai yra *Vyrų namu* (*guaglione* neapoliečių tarme – vyrukas, jaunuolis).

Svetur praleidęs keletą penkmečių, mano senelis Antonijus, išlipęs gimtinėje į krantą, nė nenutuokė, kad likimo valia *Vyrų namas*

atiteks būtent jo šeimai. Jis vargiai beprisiminė Amalfietį, su kuriuo niekada nepalaiškė jokių draugiškų santykių, o ir tas senas vienuolynas ar kareivinės, riogsančios tarp dygiųjų slyvų ir figavaisių opuncijų, nė iš tolo nepriminė būsto, apie kokį jis svajojo gyvendamas svetur. Jis nusipirko salos pietuose kaimo sodybą su nameliu ir, kadangi buvo nevedęs ir artimų giminaičių neturėjo, apsigyveno tenai kartu su dalininku.

Po teisybei, Antonijus vis dėlto turėjo *vieną* artimą giminaitį, tik niekada nebuvo jo matęs. Tai buvo jo sūnus, gimęs pirmaisiais jo emigracijos metais po santykių su jaunuote mokytoja vokiete, kurią jis netrukus paliko. Senelis kiek padirbėjo Vokietijoje ir emigravo į Ameriką; jaunoji moteris ne vienus metus rašė jam laiškus ir maldavo padėti pinigais, nes sėdėjo be darbo, – bandydama sugraudinti, pasakodavo apie nuostabų vaikutį. Tačiau tuo metu emigrantas pats sunkiai vertėsi, tad liovėsi atsakinėti į jos laiškus; moteris prarado viltį ir daugiau jam nerašė. Pasenęs įpėdinių neturintis Antonijus grįžęs į Pročidą suskato jos ieškoti, bet sužinojo, kad ji mirė, o šešiolikmetis jų sūnus gyvena Vokietijoje.

Antonijus Džeračė pakvietė sūnų atvykti į Pročidą, norėjo pagaliau duoti jam savo pavardę ir padaryti paveldėtoju. Štai taip tas, kuris vėliau tapo mano tėvu, išlipo į krantą Pročidos saloje, apsi- karstęs skarmalais kaip koks čigonas (apie tai aš sužinojau vėliau).

Ligtolinis jo gyvenimas veikiausiai buvo sunkus. Vaikiškoje širdyje turbūt liepsnojo pagieža ne tik nepažįstamam tėvui, bet ir visiems kitiems niekuo dėtiems pročidiečiams. Gal ir anie, piktoko būdo, kokiais nors savo veiksmais įžeidė ar suerzino jį, ką tik atvykusį. Suprantama, abejinga ir akiplėšiška jo paties laikysena saloje niekam nepatiko. Net su tėvu, besistengiančiu įsiteikti, vaikinai būdavo nedraugiškas, net žiaurus.

Vienintelis žmogus saloje, kurį jis aplankydavo, buvo Amalfietis. Šis jau kuris laikas nerengė švenčių nei pobūvių, gyveno paniręs į tamsą, priešiškas ir išdidus, atsisakantis įsileisti jo ieškančiuosius, gatvėje lazda stumdantis kiekvieną praeivį. Visi ėmė nekęsti tos išstypusios liūdnos žmogystos.

Jo namų durys buvo atviros vieninteliam žmogui – Antonijaus Džeračės sūnui; abu taip susibičiuliavo, kad vaikinai iš visų dienų leisdavo Amalfiečio draugijoje, tarsi šis, o ne Antonijus Džeračė būtų tikrasis jo tėvas. Ir Amalfietis jautė vaikinui meilę, ypatingą, tironišką, atrodė, nė dienos negalėdavo išbūti be jo. Jei kurią dieną jaunuolis pavėluodavo ateiti sutartu laiku, senis išeidavo jo pasitikti ir laukdavo galukelyje. Negalėdamas matyti ateinančio bičiulio, apimtas aklo žmogaus nerimo, pratisai šaukdavo jį vardu kimiu balsu, lyg šauktų iš po žemių. Jei koks praeivis pasakydavo, kad Džeračės sūnaus nėra, Amalfietis imdavo atžagaria ranka mėtyti ant žemės monetas ir banko čekius, reikalaudamas, kad šitaip pamaloninti aplinkiniai eitų ir pašauktų vaikiną. Jei grįžę žmonės pasakydavo namie jaunojo Džeračės neradę, jis versdavo juos bėgioti po salą ir ieškoti vaikiną, o kartais paleisdavo net savo šunis. Jo gyvenime buvo likę tik du dalykai: arba džiaugtis vienintelio bičiulio draugija, arba jo laukti. Jis mirė po dvejų metų, palikęs vaikinui savo namą Pročidoje.

Neilgai trukus, mirė ir Antonijus Džeračė, tad jo sūnus, prieš keletą mėnesių vedęs vietinę našlaitę iš Masos, persikėlė gyventi į Amalfiečio namą. Jam tada buvo devyniolika, o žmona, kuri jau laukėsi, dar nė aštuoniolikos neturėjo. Taip pirmą kartą kone per tris amžius nuo tada, kai buvo pastatytas namas, jame apsigyveno moteris.

Mano senelio sodyboje ir name liko gyventi dalininkai ir valdo pusę sodybos iki pat šių dienų.